

MÁTYÁS KIRÁLY KÖNYVTÁRÁTÓL
A 3000. NÉPKÖNYVTÁRIG

A
SZEGEDEN RENDEZETT KÖNYVTÁRÜGYI KIÁLLÍTÁS

KATALÓGUSA



EGYETEMI KÖNYVTÁR, SZEGED
1953

A könyvtár nyitvatartási ideje :

Olvasóterem : 10-től 21 óráig
hétfőn : 14-től 21 óráig
vasárnap : 9-től 13 óráig

Kölcsönzés : 15-től 21 óráig
hétfőn : 14-től 20 óráig
vasárnap : 9-től 13 óráig

BEVEZETŐ

A szocialista társadalom kialakításában, az új típusú ember nevelésében döntő szerepet játszik a könyv és a könyvtár. A Párt ezen a téren is irányt mutatott és minden erejével előrevitte a a dolgozó nép könyvtárainak ügyét, mert ez szerves részét alkotja a dolgozók szakmai, politikai, kulturális nevelésének. Egyformán jelentősek számunkra az üzemi és tudományos könyvtárak. A könyv kultúrforradalmunk legdöntőbb harci fegyvere, népünk fel-emelkedésének nélkülözhetetlen eszköze. Könyvtárügyünk fejlődésére tehát-nagy figyelmet kell fordítanunk, mert ez a mi ügyünk, népünk, államunk érdeke.

A Szegedi Egyetemi Könyvtár a magyar-szovjet barátsági hónap alkalmából március 15-től március 22-ig rendezi meg az Országos Széchenyi-Könyvtár 150. éves fennállásának emlékére könyvtárügyi kiállítását, „Mátyás király könyvtárától a 3000. népkönyvtárig“ címmel.

A kiállítás nemcsak a Széchenyi-Könyvtár mutját és jelenét mutatja be, hanem szemlélteti a magyar könyvtárügy kialakulását, jelenlegi helyzetét és fejlődésének további lehetőségeit. A mult könyvkiállításai inkább a szemhez szóltak, a történeti anyagot szemléltették: a csak néha látható ritkaságokat. Egyetemünk most megnyitott kiállítása nemcsak egyszerű látványosság, ahol kincseket érő ritkaságok, a XII.—XIII. sz. kéziratos könyvei sorakoznak egymás mellett, hanem hűen érzékelteti e kiállítás a tudás és haladás szoros összefüggését, a könyv és könyvtár szerepét a társadalom fejlődésében. Ezért ajánljuk a kiállítást minden szegedi dolgozó és tanuló ifjúságunk figyelmébe.

Dr. Fodor Gábor

*„Művelt, erős népet szabad, független hazában!”
(Rákosi)*

*„Könyv lett a rab nép s gyávák köntöséből
S most a szabadság és a hősi kor
Beszéli benne nagy történetét.”
(Vörösmarty)*

*„A könyvben nemcsak mult van; olyan dokumentumokat tár
elénk, melyek segítségével birtokba vehetjük a jelent. A könyv
a jövő programja. Ezért becsüljük meg a könyvet.”*

(Herzen)

A kiállítás bevezetője.

Ez évben került sor ötödször hazánkban a magyar-szovjet barátság immár hagyományossá vált ünnepének megrendezésére. Ezek az ünnepek dolgozóink egyre szélesebb tömegeiben teszik tudatossá, hogy népünk felemelkedésének, boldogulásának, békés és szabad jövőjének legfőbb biztosítéka a szovjet és magyar nép megbonthatatlan barátsága, alkotó szövetsége.

A magyar nép már eddig is sokat kapott a magyar-szovjet barátság hónapjaitól. De egyre nő és gyarapodik azoknak a száma, akik várják és követelik, hogy az eddigieknél is többet nyujtsunk számukra a nagyszerű szovjet emberek tapasztalataiból, a szovjet tudomány élenjáró eredményeiből.

A kiállítás legfontosabb politikai mondanivalója éppen ezért annak bizonyítása, hogy hazánk már nem sziget a népek tengerében, hanem barátokkal övezett, megbeesült tagja a szabad népek szövetségének, s hogy ennek nyomán az igazi kultúra közkinccsé, az egész magyar nép kincsévé vált.

Az I. emeleti pihenőn elhelyezett tárlók, feliratok a szovjet és magyar nép örök barátságának állítanak emléket. A II. emeleti pihenő feliratai Rákosi Mátyás elvtársnak az MDP II. kongresszusán adott útmutatásait idézik emlékezetünkbe: „Mi jogos örökösei, egyenes folytatói vagyunk mindannak, ami ezeréves történelmünkben haladó, életképes és jövőbe mutató.“

„Most, amikor visszanyertük nemzeti függetlenségünket, most még sokkal inkább mint eddig, elérkezett az ideje, hogy visszanyúljunk... éltető és erőt adó hagyományainkhoz.“

A tárlókban Szeged haladó írói alkotásainak egy részét helyeztük el.

A díszterem előtti széles üveges folyosón Lenin, Sztálin és Rákosi elvtárs szobra virág- és zászlódíszben, közöttük a budapesti kiállítás főfalán volt s az egész kiállítás lényegét kifejezésre juttató Lenin-idézet: „Sürgösen hozzáférhetővé kell tenni a könyvet a tömegek számára.“

A Szovjetunióban már Lenin megfogalmazta a könyvtárszervezés főbb irányelveit. Egységes állami könyvtárhálózat, tervszerű, központosított könyvellátás, hozzáférhetőség mindenki számára, a könyvtári munka központi állami ellenőrzése és irányítása: ezekben látta a szocialista könyvtárpolitika főfeladatait. A Szovjetunió példája nyomán hazánk könyvtárügye is forradalmian megváltozott. Széleskörű állami könyvtárhálózatot építünk ki, célunk az, hogy a könyv mindenkinek elérhető és mindenki által használt fegyvere legyen a szocializmus építésének. A Lenin-idézet alatt elhelyezett fényképsorozat a magyar könyvtárak néhány főtípusának olvasóit mutatja be.

A DISZTEREMBEN.

Az írás kialakulása és Mátyás király könyvtára.

Az írás kialakulása és elterjedése az emberiség fejlődésének döntő tényezője. „A barbárság — Engelsnek az egyik falitáblán elhelyezett megállapítása szerint — a betűírás feltalálásával megy át a civilizáció korába.“ Minthogy az írás-olvasás a középkor első évszázadaiban az egyháziak privilégiuma, a szövegek legnagyobb része latin nyelvű s az egyházi élethez kapcsolódik. A középkori könyveket hosszú ideig szerzetesek írták. Ezt jeleníti meg a Képes Krónikának az egyik nagy táblán felnagyított iniciáléja: egy könyvet másoló szerzetes. Az első tárlóban és a mellette elhelyezett üvegtáblán magyar és orosz példákon mutatjuk be az írásbeliség néhány korai emlékét.

Hunyadi Mátyás, az utolsó magyar nemzeti király, nemcsak az állam irányítását tartotta keményen kezében, udvara az egyházi művelődés kizárólagosságával szembeforduló humanizmusnak magyarországi központjává lett. A XV. századtól kezdve az írás ismerete a világiak közt is kezd elterjedni s ezzel kapcsolatban megnő a magyar nyelvű és világi tárgyú szövegek száma. Így indul meg a sokszázados fejlődés, melynek során az írás, a könyv, a tudás milliók közkincsévé válhatik. Mátyás könyvtára, a Bibliotheca Corvina, pazar kiállítású kéziratok kódexeknek s részben már a könyvnyomdászati korai termékeinek is világhírű gyűjtőhelye. A könyvtár kincsei, természetesen, még csak egy szűk, kiváltságos rétegnek állnak rendelkezésére, jelentőségük mégis döntő: forrásai a világi műveltség kialakulásának. A falon elhelyezett második nagytábla a humanizmus jelentőségére utal. Humanista tudósokat mutat be, az európai híró magyar humanista, Zsámboki János Emblemata című művének egyik metszete nyomán. Ez alatt Engels megállapítása: „A humanizmus a legnagyobb haladó irányú átalakulás, melyet az emberiség addig átélt.“ A két tábla között elhelyezett makett Mátyás budai palotájának egyik díszét, a renaissance-stílusban készült könyvtártermet ábrázolja. A tárlóban a könyvtár néhány jellemző darabja látható. A rivalda melletti sarokban elhelyezett tárlóban a szegedi Somogyi Könyvtár néhány műzeális értékű könyvritkaságát mutatjuk be

A magyar könyvtárügy a XVI. századtól a XX. század elejéig.

A XVI. század magyar könyvtárügyének alakulását a feudalizmus ezer szálával átszötte, de polgári irányban továbbfejlődő humanista műveltség és a könyvnyomtatás feltalálása határozza meg. Ekkor jelennek meg az első magánkönyvtárak: humanista tudósok könyvtárai. A tudomány világiadosásának következtében

fokozódik a természettudományos érdeklődés, tudományos kérdéssé lesz a magyar nyelv és nép vizsgálata is. A nyomtatott könyv megjelenése első pillanattól kezdve a haladás ügyét szolgálja: a könyv olcsóbbá válik, a művelődés szélesebb rétegekhez jut el, a műveltebbek mind világosabban ismerik fel valóságos helyzetüket, a társadalmi fejlődés irányvonalát. Az ablak előtti első tárlóban ezt a fejlődést bemutató képek és könyvek találhatók.

A XVII. század folyamán a három részre szakadt Magyarországon a haladást eszmeileg a nemzeti királyság gondolata és a reformáció feudalizmusellenes törekvései jelentik. A reformáció hatóerejét a könyvnyomtatás elterjedése fokozza. A második tárló a XVII. századi magyar könyvtárügy fejlődésének két döntő szakaszát: a reformáció haladó kezdeményezéseinek és a világi könyvtárak kialakulásának korát, majd a református egyház megmerevedését és reakcióssá válását mutatja be, képek, könyvek és néhány tárgyi emlék segítségével.

Az ellenreformáció után a XVIII. század megszilárduló feudális rendjének jellemző könyvtártípusa a főúri és papi magánkönyvtár. A főúrak egy része a Habsburgokkal szemben a nemzeti gondolatot képviseli. Ezeknek könyvtárai a század végére egyre jobban megtelnek a felvilágosodás korának haladó törekvéseit tükröző irodalommal. E könyvtárak közül több a XIX. század folyamán közkönyvtárrá válik. A XVIII. század végétől kezdve a magyar könyvtárügy történetében egyre nagyobb számban jelennek meg a köznemesség, értelmiség magyarosodó magánkönyvtárai.

A XIX. század néhány felvilágosultabb magyar arisztokrataja a magyar nyelv és kultúra fejlesztése terén meginduló harc során felajánlja könyvtárát a nemzetnek: így létesül a Széchényi-Könyvtár s részben a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára. Magánkönyvtárak és közkönyvtárak társadalomátalakító tervek eszközévé lesznek: az első magyar köztársasági mozgalom résztvevői a francia forradalmár-irodalmon nőnek fel, a reformkor köznemessége könyvtárakat létesít, a szabadságharc vezéralakjai koruk haladó politikai és szépirodalmának segítségével alakítják ki a magyar polgári átalakulás végrehajtására irányuló terveiket. A forradalom könyvtári vonatkozásban néhány jelentős kezdeményezést valósít meg. 1867 után a feudalizmushoz ragaszkodó nemesség, majd a munkásosztály növekvő erejétől megrettent burzsoázia visszaszorítja a tömegek fokozódó könyvigényét. A kaszinói könyvtárak reakcióssá válnak, a tömegkönyvtári kezdeményezések alig jutnak túl a kezdet nehézségein.

A századfordulón az uralkodó osztály a könyvtárügyet is a maga

népelnymó, imperialista törekvéseinek szolgálatába állítja; ugyanakkor a tudós világ haladó elemei komoly könyvtári eredményeket mutathatnak fel. Kitűnő magyar szakkönyvtáros gárda nevelődik; modern könyvtárak létesülnek, főleg az egyetemi oktatás szolgálatában. A népkönyvtárak többségénél, néhány pozitív kezdeményezés mellett, reakciós irányzatok érvényesülnek. A munkásotthonok és szakegyesületek könyvtáraiban viszont már Marxot és Engelst is megtalálhatjuk.

*A szocialista könyvtárügy kezdetei Magyarországon
s a Szovjetunió segítségével.*

Az 1919-ben uralomra jutó Tanácsköztársaság, 1848 forradalmi hagyományainak folytatója, első pillanattól kezdve a nép felé fordul, s mint minden téren, kultúrpolitikájában is a tömegek helyzetének javítását, műveltségének felemelését állítja tevékenységének középpontjába. Műveltségpolitikája legjelentősebb területének a könyvtárügyet tekinti. Könyvtárügyi intézkedései a fejlődés addig elképzelhetetlen távlatait, az egész magyar nép fölemelkedésének útját nyitják meg. A Horthy-fasizmus éveiben a haladó könyveket elzárják a dolgozók elől, a munkásosztállyal szolidaritást vállaló írókat, költőket, tudósokat igyekeznek elszigetelni, könyveiket elkobozzák, őket magukat börtönbe zárják, vagy száműzik. De elnémitani nem tudják őket: könyveik megjelennek külföldön, vagy illegálisan itthon. A felszabadító Vörös Hadsereg segítségével könyvtáraink egy része közvetlenül a felszabadulás után megnyithatja kapuit. Szocializmust építő hazánkban a könyv és a könyvtár a dolgozó nép szolgálatában áll. Példaképünk, a Szovjetunió, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után könyvet adott a dolgozó nép kezébe és sűrű könyvtári hálózatot épített ki. Támogatása, példamutatása jelentősen hozzájárul a magyar könyvtárügy ujjaépítéséhez.

A falon elhelyezett első nagy falitáblán Lenin alakja, amint könyvet tart a kezében. A kép alatt Lenin-idézet: „Ügy kell felépíteni a könyvtárügyet a Szovjetek Országában, hogy a különböző típusú könyvtárak sűrű hálózata idejében szolgálja az egész lakosságot.“ Ez alatt üvegtábla a magyar Tanácsköztársaság könyvtárpolitikájának fontos dokumentumaival; a tárlóban a Tanácsköztársaság könyvtárügyének, a Horthy-fasizmus könyvtárpolitikájának dokumentumai, néhány jellemző darab az emigráció könyveiből s az itthon megjelent illegális kiadványokból.

A másik nagy táblán Sztálin alakja látható, mögötte könyvespolc, alatta Sztálin-idézet: „A tudományok elsajátítása nélkül lehetetlen a szocialista társadalom felépítését vezetni.“ A kép

alatt lévő üvegtáblán a felszabadulás néhány jellemző, könyvtári vonatkozású képe. A tárlóban a Szovjetunió segítségét dokumentáló könyvek: a moszkvai Idegennyelvű Kiadó darabjai, a Szovjetunió könyvtártudományi, módszertani segítségét illusztráló könyvek, brosurák, folyóiratok.

A könyvtár a termelésben.

A szocialista társadalom kialakításában, az új típusú ember felnevelésében döntő szerepet játszik a könyvtár. A Párt ezen a téren is kezdeményez, irányt mutat, szervez és minden erejével előreviszti a dolgozó nép könyvtárainak ügyét. A kultúrotthonok, az üzemek szakszervezeti könyvtárai hatékonyan közreműködnek népünk nevelésében. A szocialista termelésben döntő jelentőségű a könyv. Éppen ezért ma már nincs üzem, amelynek kisebb-nagyobb könyvtára ne volna. Az üzemi könyvtármunka szerves részévé válik szocialista kultúrforradalmunknak, a dolgozók szakmai és politikai nevelésének. Különösen nagy jelentősége van a szovjet könyveknek, amelyekből élenjáró munkásaink átvehetik a fejlettebb szovjet munkamódszereket. Az újító mozgalom és a sztahanovizmus el sem képzelhető az üzemi könyvtár s a szovjet könyvek segítségével nélkül. A könyv segíti mezőgazdaságunk szocialista átalakulását is; szakkönyvek és szépirodalom hatására új utakat törő, fejlettebb mezőgazdasági munkamódszereket vezetünk be itt is. A falusi könyvtárak különféle típusainak: termelőszövetkezetek, gépállomások és állami gazdaságok könyvtárainak könyvei tevékenyen segítik a párt- és kormányhatározatok végrehajtását. A dolgozók törzslapjai, levelei s könyvei bizonyítják, hogy a gondolat valóban anyagi erővé vált mindennapi munkájukban. Népkönyvtári hálózatunk fejlődését mi sem bizonyítja jobban, mint hogy már jóval túl vagyunk a 3000. népkönyvtáron is, amely az elmúlt évben nyílt meg Széphalmon, ahova, ötéves tervünk eredményeként, a könyvtár majdnem egy időben jutott el a villanyal.

A falon elhelyezett első nagy tábla egy könyveket propagáló plakát a jelenből: álló fiatal férfit ábrázol, kezében könyvvel. Felírása: „Tanulatlan munkások százezreiből kell szakmunkásokat nevelnünk.“ (Révai.) Az üvegtáblán és a tárlóban a példaadó szovjet könyvek magyarországi elterjedésének néhány jellemző mozzanatát s kiváló magyar könyvek szovjet kiadásait mutatjuk be. A második falitáblán egy vasöntő munkás képe. A kép háttérében egy Martin-kemence. A tábla felirata: „Magyarország útban van afelé, hogy nem csupán a vas és acél, hanem a könyvek országává váljék.“ (Horváth M.) Alatta üvegtáblán fényképsorozat: Révai

elvtárs egy üzem dolgozói között, üzemi könyvtárak, könyvvel foglalkozó dolgozók. A tárlóban a szakszervezeti és üzemi könyvtárak kialakulását, funkcióit, az üzemi könyvpropagandát s néhány szovjet könyvet mutatunk be, amelyek nagy hatással voltak termelési eredményeink növelésére. Könyvtár és termelés kapcsolatát a munkaéremrendes és népköztársasági érdemrendes Tajkov és Medgyesi sztahánovisták arcképeivel, olvasmányaival és szakszervezeti műhely- és vándorkönyvtárak képeivel dokumentáljuk.

A harmadik táblán egy mezőgazdasági s egy ipari dolgozó látható, amint együtt olvasnak egy könyvet. Alatta felirat: „A magyar nép olvasó néppé válik, olvasva és tanulva építi a szocializmust.“ (Révai.) Az alatta lévő üvegtáblán fényképsorozat: falusi népünk típusai olvasás közben. A tárlóban: a könyv segíti mezőgazdaságunk szocialista átalakulását: szakkönyvek és szépirodalom hatására új utakat törő, fejlettebb mezőgazdasági munkamódszereket vezetnek be a termelésbe.

A negyedik táblán a széphalmi könyvtár megnyitási ünnepségének képe, az alatta lévő üvegtáblán a tervtörvénynek a könyvtárakra vonatkozó paragrafus, Rákosi elvtárs békeharcos nyilatkozata: „Mindenuzt ott leszünk, ahol a béke ügyéért tenni és áldozni kell.“ A tárló helyén a széphalmi népkönyvtárat ábrázoló makett.

A terem kijáratától jobbra elhelyezett tárlóban a könyvtárosok tájékoztatását szolgáló kiadványok; felette a falon a Szabó Ervin-Könyvtár munkáját ábrázoló üvegtábla.

Nagy könyvtáraink és vidéki állami könyvtárhálózatunk.

A felszabadulás előtti Magyarországon a tudományos könyvtárak a tömegektől elszakadva, öncélú könyvtári munkát végeztek. Kultúrforradalmunk megszüntette nagy könyvtáraink arisztokratikus elzárkózottságát s megnyitotta kapuit a dolgozó nép előtt. Új olvasótermeket rendeztek be, az olvasószolgálatot s a könyvpropagandát minden irányban kiszélesítették, olyan könyveket szereztek be, amelyeket a Horthy-korszakban nem volt szabad s nem is lehetett olvasni. Míg a kapitalista társadalom mindent elkövetett, hogy a vidéket teljes szellemi sötétségben tartsa, addig népi kormányzatunk szerető gondoskodással fordul a vidék felé is. A fordulat éve után kiépülő népkönyvtári hálózatunk egészséges kibontakozásában döntő fordulatot jelent az 1952. május 4-i minisztertanácsi határozat, amely megteremti a Népművelési Minisztérium alá rendelt egységes állami könyvtárhálózatot. A határozat kimondja a megyei és járási könyvtárak megszervezését és fejlődésük érdekében biztosítja számukra az ország

legnagyobb könyvtárának, az Országos Széchényi-Könyvtárnak módszertani segítségnyújtását.

A díszterem közepén elhelyezett tárlósor első tárlójában az Országos Széchényi-Könyvtár életét és munkáját bemutató anyag. Az ehhez háttal csatlakozó második tárlóban tudományos könyvtáraink átalakulását érzékeltető képek, statisztikák és grafikonok. A középső két asztalon a minisztertanácsi határozat hatását mutatjuk be vidéki állami könyvtárhálózatunk fejlődésében. A könyvtárak egyes típusainak munkáját úgy ábrázoljuk, hogy olvasóik fejlődésével hozzuk összefüggésbe. Az első asztalon a Népművelési Minisztérium alá tartozó könyvtárhálózat összefüggéseinek a falusi és városi állami könyvtárak fejlődésének bemutatása. A második asztalon egy megyei és egy falusi könyvtár új élete és funkciói. Az asztalok után következő harmadik tárlóban a szegedi Egyetemi Könyvtár, a negyedikben a szegedi Somogyi-Könyvtár életét és munkáját kívánjuk bemutatni.

A szegedi Egyetemi Könyvtárat 1922-ben alapították. A Horthy-fasizmus idején a könyvtár tengődött, önálló költségvetése nem volt. Amint azt a tárlóban elhelyezett iratok mutatják, állományát úgynevezett „ajándék könyvekből“ gyarapította. Forgalma csekély volt.

A felszabadulás forradalmi átalakulást jelentett a könyvtár életében; önálló költségvetést kapott, személyzetének létszáma csupán az 1952. évben 9 fővel növekedett, forgalma a felszabadulás előttinek a többszörösére emelkedett. Munkáját a szovjet könyvtárak gazdag tapasztalata alapján szervezte meg és így a könyvtár ma már a tanuló, dolgozó tömegeké lett.

A Somogyi-Könyvtár törzsállományának 43.701 kötetét Somogyi Károly adományozta Szeged város közönségének 1880-ban. — Habár az ajándékozó óhaja az volt, hogy gyűjteményét a város „közönsége“ használja, a felszabadulás utánig a könyvtárat csak a kiváltságosok egész szűk köre használhatta, amint azt a könyvtár alapszabályzata meghatározta: „Az olvasóterem minden *tisztességesen öltözött* és komoly magaviseletű egyén számára nyitva áll, ha a tizenhatodik életévét betöltötte.“

Az 1952. május 4-i minisztertanácsi határozat nyomán ma már a Somogyi-Könyvtár is az alapító szándékának megfelelően a közérdeket, a nép ügyét szolgálja.

**A kiállítás színhelye a Tudományegyetem központi épülete :
Dugonics-tér 13.**

A kiállítás megtekinthető naponta 10-20 óráig.

Csoportok vezetéséről gondoskodunk.

Megjelent 3000 példányban